

SULTAN VELED'İN MOĞOLLARIN ANADOLU VALİSİ
SAMAGAR NOYAN VE AİLESİNE METHİYESİ

The Praise of Sultan Walad for the Mongols' Anatolian Governor
Samagar Noyan and his Family

Veyis DEĞİRMENÇAY*

ÖZ

Velednâme'siyle en doğru Mevlvî menkıbeleri kitabını bize bağışlayan Sultan Veled, bu eserinde genelde manevî bağı bulunan seçkin şahsiyetleri ele almış; onların halifeliklerini, hayat hikâyelerini ve diğer özelliklerini överek anlatmıştır. Divanında ise yine bu manevî şahsiyetlerle birlikte daha çok Anadolu Selçuklu sultanları, emirleri ve ileri gelenleriyle Moğollardan bir genel valiyi ve aile fertlerini övmüştür.

Bu makalede Sultan Veled'in, Moğolların Anadolu genel valisi olan Samagar Noyan ile eşi Kultak'ı, oğlu Arap Noyan'ı ve kızı Novaqi'yi methettiği Farsça musammata incelenmiş ve Türkçe çevirisi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sultan Veled, methiye, Anadolu Moğol valileri.

ABSTRACT

Sultan Walad, who made a great contribution to us by writing the truest Mawlawi legends, generally deals with elite people having spiritual qualities. He narrates their caliphates, biographies and other qualities by praising them in his Waladnamah. In his collected Works, he mostly praises these elite people and also the Anatolian Seljuckian Sultans, their emeers and distinguished people, and a Mongolian general governor and his family.

This article tries to analyze the Parsian musammata written by Sultan Walad in order to praise the Mongols' general Anatolian governor, Samagar Noyan, his wife Kultaq, his son Arap Noyan and his daughter Novaqi. It also provides the Turkish translation version of the mentioned work.

Key Words: Sultan Walad, Praise, Mongol's Anatolian Governors.

Giriş

Sultan Veled

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin büyük oğlu olan Sultan Veled, 24 Nisan 1226 (25 Rebûlâhir 623) tarihinde şimdiki Karaman vilayeti Larend'e'de dünyaya gelmiş ve 11 Kasım 1312 (10 Recep 712) yılında Konya'da vefat etmiştir.¹

*Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, veyis0065@hotmail.com.

¹ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Değirmençay, Veyis, *Sultan Veled ve Rebabnâme* (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1996; Değirmençay,

Mevlâna'nın seçtiği halifeler, şeyhler; onların yaptıkları hizmetler, gösterdikleri kerametler, ibadet, sohbet, derece, irşat, bağış, ihsan ve benzeri halleri Sultan Veled sayesinde öğrenilmiştir. O, Çelebi'nin ölümünden sonra, babasını temsil etmeye başlamış ve Mevlâna zamanında bir nüve halinde bulunan; fakat henüz kurulmamış olan Mevleviliği babası adına kurmaya; etrafa gönderdiği halifelerle bu mesleği yaymaya koyulmuş; yani bilfiil Mevleviliğin başına geçmiş ve hizmetlerde bulunmuştur. Mevleviliğin en önemli ve tek simgesi olan ve Mevlâna'nın Şems'e bağlanmasından sonra bugünkü şekliyle oluşan semayı hayatı boyunca uygulamış; sema meclislerine katılmış, halifeliği döneminde ise bizzat kendisi bu meclisleri idare etmiş ve semayı birtakım kurallara bağlamıştır.

Sultan Veled, babasını takip ederek, onun divanının yarısı kadar bir divan, Mesnevi'sinin yarısı nisbetinde İbtidânâme, Rebabnâme, İntihânâme adlarında üç mesnevi ve Fihî Mâ Fih veya Mecâlis-i Seb'a'sı tarzında da Maarif adlı mensur bir eser vücuda getirmiştir.

Sultan Veled'e halkın ve ileri gelenlerin yanında birçok Selçuklu sultanı, emiri ve Moğol genel valisi bağlılıklarını arz etmişlerdir. O, her iki devletin ileri gelenleriyle dostça geçinmiş, onları idare etmesini bilmiş; hatta yerine göre öğütler vermiş, onları uyarıp ikaz etmekten geri durmamıştır.

Moğolların Anadolu Valisi Samagar Noyan ve Ailesinin Methi

Samagar Ağa (Noyan)², Anadolu'da görev yapmış Moğol valisidir. Amur Nehrinin kollarından Garin ile Bica bölgesinde oturan Tunguz kabilesindedir. Tarihçi Vassafa göre bir Türk emiridir. Moğol hükümdarları Hülâgu'nun 660 (1262) ve Abaka'nın ordusunda çalışmış ve 669'da (1271) Anadolu valiliğine getirilmiştir. 695'te (1296) vefatına kadar bu ülkede vali olarak çalışmıştır. Kendisinden sonra oğlu Arab Anadolu'da çıkan isyanların bastırılmasında görev almıştır.³

Veyis, "Sultan Veled'in Hayatı Düşüncesi ve Görüşleri I", *Mevlânâ Araştırmaları* (ed. Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2007, I, 69-83, Değirmençay, Veyis, "Sultan Veled'in Edebî Kişiliği ve Eserleri II", *Mevlânâ Araştırmaları* (ed. Adnan Karaismailoğlu), I, 84-95; Veyis Değirmençay, "Sultan Veled", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 521-522.

² Noyan: Hükümdar, sultan; şehzade; büyük emir; ordu komutanı anlamlarına gelir (www.loghatnaameh.org).

³ www.vik2.com.

Samagar Ağa, Kultak isimli bir bayanla evlenmiş ve bu eşinden Arab adında bir oğlu ve Novaki adında bir kızı dünyaya gelmiştir.⁴

Arab Noyan, babası gibi Anadolu'da valilik yapmıştır. Sivas şehri hâkimi ve Sultan Veled'in oğlu Mevlevi şeyhi Ulu Ârif Çelebi'nin mürididir.⁵

Sultan Veled, kaynaklarda kendisi ve çocukları hakkında fazla bilgi bulunmayan, Anadolu'da görev yapmış Moğolların Anadolu genel valisi Samagar Noyan'ı, eşi Kultak'ı, oğlu Arap Noyan'ı ve kızı Novaki'yi "Beğimiz bizi unutma" Türkçe redifli, Farsça on üç beyitlik bir musammatı⁶ ile övmüştür.

Sultan Veled, Moğolların Anadolu genel valisini ve aile fertlerini överek, onları hem Mevlevi muhipleri ve salikleri yapmış hem de önemli bir görev üstlenmiş olan tarihi şahsiyetleri günümüze taşıyarak tarihe ışık tutmuştur. Nitekim Samagar Noyan'ın oğlu Sivas valisi Arap Noyan, Sultan Veled'in oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin candan müritlerinden olmuş ve onu her zaman koruyup kollamıştır.⁷

Sultan Veled, Türkçe "beğimiz bizi unutma!" redifli, Farsça manzumesinde "Basiret sahibi Noyan, büyük bilge sultan sensin" diyerek söze övgüyle başlar ve büyük sultan olduğu için de kendilerini unutmamasını, görüp gözetmesini, yardımda ve bağışta bulunmasını rica eder. Bu ricasını her beyitte Samagar Noyan'ı överek, onu yücelterek sürdürür. Methiyelerde kullanılan güzel ve seçkin sıfatları ona nispet eder ve "Sen, akılda ve adalette teksin; dünyadaki (ahlâkî) bozukluğu yok ettin; mertlik seninle son buldu. Gökyüzü gibi hep açıksın, berraksın; melek gibi rehbersin; herkese kapı açansın. Samagar Ağa, Noyan'sın sen; ezelden seçilmiş şahsın; Hak tarafından gönderilmiş herkesin yardımcısısın. Sözü doğru yoldandır, Tanrı nefesindedir; tehlikeden korunmuştur. Beden bakımından Moğol isen de akıl bakımından son derecesin, olgunsun; sen şeytanın ve iblisin düşmanısın" diyerek över ve her sözünün sonunda, Türkçe "Beğimiz bizi unutma" deyip yardım ve bağış ister.

Sultan Veled, Samagar Noyan'ın eşi Kultak'ı, oğlu Arap Noyan'ı ve kızı Novaki'yi de över ve yine her beytin sonunda "Beğimiz bizi unutma" diyerek yardım ve bağış ricasını sürdürür:

⁴ Sultan Veled, *Dîvân* (tsh. Asgar-i Rabbânî "Hâmid"), Tahran 1338 hş., s. 533 (1. Musammat).

⁵ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri* (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1987, II, 181.

⁶ Sultan Veled, *a.g.e.*, s. 533 (1. Musammat).

⁷ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri* (çev. Tahsin Yazıcı), II, 181.

(Ey) Kultak! Sen iyi adlısın, ay gibi salınırsın; iyi adlılıkta tamsın sen. (Ey) Arab! Sen ay gibisin; askerlerin şahısın; onları yok etme, dağıtma. (Ey) Novaki! Sen büsbütün nursun; güzellikte hurilerin kiskancısın; herkesin önderisin, neşesisin.

Sultan Veled, bu şekilde Samagar Noyan ve ailesini övüp isteğini arz ettikten sonra, onlara “Ey Allah’ım! Peygamber’in ve Kur’ân’ın hakkı için hepsine uzun ömür ver, çokça ihşanda bulun” diye dua eder.

Veled, çalgıcının rebap çalıp güzel şarkılar ve gazeller söylemesini istedikten sonra sözü yine Samagar Noyan’a döndürerek dünyanın süsünden ve ziynetinden vazgeçmek, insanoglunun canını düşünmek gerektiğini; zamanın birlik zamanı olduğunu söyler ve öğütler verir. Kendisi Samagar Noyan’a dualar eder; candan övgüler söyler; o, bu hususta vefalıdır. Artık, onun da Sultan Veled’i, ailesini ve dostlarını unutmamasını, yardım ve bağışta bulunmasını ister; “Beğimiz bizi unutma” diyerek sözünü bitirir.

Musammat: Samagar Ağa Noyan, Eşi Kultak, Oğlu Arab ve Kızı Novaki’nin Methi⁸

Basiret sahibi Noyan! Büyük bilge sultan sensin; onun için senden rica ediyorum; beğimiz bizi unutma!

Sen, akılda ve adalette teksin, dünyadaki (ahlâkî) bozukluğu yok ettin; mertlik seninle son buldu; beğimiz bizi unutma!

Gökyüzü gibi hep açıksın, berraksın, melek gibi rehbersin, herkese kapı açansın; beğimiz bizi unutma!

Samagar Ağa, Noyan’sın sen, ezelden seçilmiş şahsın, Hak tarafından (gönderilmiş) herkesin yardımcısın; beğimiz bizi unutma!

Sözün (doğru) yoldandır, Tanrı nefesindedir; tehlikeden korunmuştur; beğimiz bizi unutma!

Beden bakımından Moğol isen de akıl bakımından son derecesin, olgunsun; sen şeytanın ve iblisin düşmanısın; beğimiz bizi unutma!

⁸ Sultan Veled, *a.g.e.*, s. 533 (1. Musammat).

(Ey) Kultak! Sen iyi adlısın, ay gibi salırsın; iyi adlılıkta tamsın sen. Beğimiz bizi unutma!

(Ey) Arab! Ay gibisin sen; askerlerin şahısın; onları yok etme, dağıtma. Beğimiz bizi unutma!

(Ey) Novaki! Sen büsbütün nursun, güzellikte hurilerin kıskancısın, herkesin önderisin, neşesisin. Beğimiz bizi unutma!

Ey Allah'ım! Peygamber ve Kur'an hakkı için hepsine uzun ömür ver, çokça ihsanda bulun. Beğimiz bizi unutma!

Haydi, eşi benzeri olmayan çalgıcı, rebabı çalmaya başla; gazeller, şarkılar söyle. Beğimiz bizi unutma!

Dünyanın süsünden vazgeç; insanoğlunun canına bak; çünkü bu zaman birlik zamanıdır. Beğimiz bizi unutma!

Veled sana dualar eder; candan övgüler söyler; o, bu hususta vefalıdır. Beğimiz bizi unutma!

Sonuç

Sultan Veled, kaynaklarda kendisi ve çocukları hakkında fazla bilgi bulunmayan, Moğolların Anadolu genel valisi Samagar Noyan, eşi Kultak, oğlu Arap Noyan ve kızı Novaki'yi överek, onları hem Mevlevi muhipleri ve salikleri yapmış hem de önemli bir görev üstlenmiş olan tarihi şahsiyetleri günümüze taşıyarak tarihe ışık tutmuştur. Nitekim Samagar Noyan'ın oğlu Sivas valisi Arap Noyan, Sultan Veled'in oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin candan müritlerinden olmuş ve onu her zaman koruyup kollamıştır.

KAYNAKÇA

Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri I-II* (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1986.

Değirmençay, Veyis, *Sultan Veled ve Rebabnâme* (Ataürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1996.

-----, "Sultan Veled", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 521-522.

-----, "Sultan Veled'in Hayatı Düşüncesi ve Görüşleri I", *Mevlânâ Araştırmaları* (ed. Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2007, 1, 69-83.

-----, "Sultan Veled'in Edebî Kişiliği ve Eserleri II", *Mevlânâ Araştırmaları* (ed. Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2007, 1, 84-95.

Sultan Veled, *Dîvân* (tsh. Asgar-i Rabbânî "Hâmid"), Tahran 1338 hş.

www.loghatnaameh.org

www.vik2.com